

Katarzyna A. Nawrot

POLSKA WOBEC RYNKÓW WSCHODNIOAZJATYCKICH I AFRYKAŃSKICH W PERSPEKTYWIE ROKU 2040 – PROGNOZY I REKOMENDACJE¹

*Poland and East Asian and African markets in 2040 –
forecasts and recommendations*

Streszczenie

Dynamicznie rozwijające się rynki krajów Azji Wschodniej i Afryki nie były w wystarczającym stopniu uwzględnione w polityce zagranicznej zarówno Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (PRL), jak i Rzeczypospolitej Polskiej (RP). Słabo rozwinięte stosunki podczas PRL były w dużej mierze spowodowane przesłankami politycznymi i ideologicznymi. Kraje rozwijające się były postrzegane raczej jako sojusznicy w walce antyimperialistycznej niż jako partnerzy współpracy gospodarczej. Polska nie zauważyła zmieniającej się rzeczywistości funkcjonowania krajów rozwijających się, zwłaszcza tych, które weszły na ścieżkę szybkiej industrializacji – takich jak gospodarki Azji Wschodniej – i stały się interesującymi partnerami gospodarczymi, a także konkurentami na rynku międzynarodowym. Początek lat dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku przyniósł zasadniczy zwrot w polskim dialogu z rynkami pozaeuropejskimi. Stosunki polityczne i gospodarcze z krajami Azji Wschodniej i Afryki były jednak nadal ograniczone, nie będąc priorytetem w polityce zagranicznej. Pomimo wielu skutecznych działań na rzecz rozwoju wzajemnych relacji z rynkami krajów Azji Wschodniej i Afryki, podjętych w ostatnich latach przez polski rząd, należy zauważyć, że dotychczasowa współpraca nie odzwierciedla zarówno potencjału gospodarczego tych krajów, jak i możliwości, jakie daje Polska. Zmiana sytuacji będzie miała strategiczne znaczenie dla rozwoju polskiej gospodarki zarówno na poziomie makro-, jak i mikroekonomicznym w perspektywie 2040 r. Niniejsze badanie ma wskazać podstawy do zacieśnienia współpracy Polski z rynkami Azji Wschodniej i Afryki i formułować zalecenia pomocne we wzmacnianiu wzajemnych stosunków gospodarczych z zamiarem, że staną się one podstawą do dalszych dyskusji i krytycznej oceny.

Słowa kluczowe: Azja Wschodnia, Afryka, Polska, współpraca gospodarcza, prognozy, rekomendacje.

Wstęp

Dynamicznie rozwijające się rynki krajów wschodnioazjatyckich i afrykańskich nie zostały w dostatecznym stopniu uwzględnione w polityce zagranicznej zarówno Polskiej Republiki Ludowej (PRL), jak i Rzeczypospolitej Pol-

¹ W rozdziale wykorzystano fragmenty monografii K.A. Nawrot, „Współpraca i integracja gospodarcza Azji Wschodniej – studium teoretyczno-empiryczne” (manuskrypt).

GDZIE JESTEŚMY, DOKĄD ZMIERZAMY

skiej (RP). Słabo rozwinięte stosunki w okresie PRL wynikały w dużej mierze z przesłanek politycznych i ideologicznych. Kraje rozwijające się były postrzegane raczej jako sojusznicy w antyimperialistycznej batalii, niż partnerzy we współpracy gospodarczej. Polska nie dostrzegła zmieniających się realiów w funkcjonowaniu krajów rozwijających się, także tych, które weszły na drogę szybkiego uprzemysłowienia – jak gospodarki wschodnioazjatyckie – i stały się interesującymi partnerami gospodarczymi oraz konkurentami na arenie międzynarodowej. Początek lat dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku przyniósł zasadniczy zwrot w dialogu Polski z rynkami krajów pozaeuropejskich. Stosunki polityczne i gospodarcze z państwami Azji Wschodniej i Afryki były jednak w dalszym ciągu ograniczone, nie stanowiąc priorytetu w polityce zagranicznej. W okresie transformacji za nadrzędne cele uznano m.in. restrukturyzację gospodarki, jej przystosowanie do nowych realiów ustrojowych oraz określenie pozycji naszego kraju w transformującej się Europie (Nawrot 2005, s. 195). Jak wskazuje Lizak (2010, s. 410) podstawowym zadaniem polskiej dyplomacji stało się przeorientowanie wektorów na Zachód i integracja z instytucjami konstytuującymi zachodni system wartości. Dopiero w ostatnich latach nastąpiły działania w kierunku intensyfikacji współpracy z krajami regionu Azji Wschodniej i kontynentu Afryki.

Pomimo wielu efektywnych działań podejmowanych w ostatnich latach przez polski rząd na rzecz rozwoju wzajemnych relacji z rynkami krajów wschodnioazjatyckich i afrykańskich należy stwierdzić, że dotychczasowa współpraca nie odzwierciedla potencjału gospodarczego tych krajów, jak i nie wykorzystuje możliwości polskiej gospodarki. Zmiana zaistniałej sytuacji będzie miała strategiczne znaczenie dla rozwoju polskiej gospodarki na poziomie zarówno makro-, jak i mikroekonomicznym w perspektywie roku 2040. Niniejsze opracowanie ma na celu wskazanie przesłanek dla intensyfikacji współpracy Polski z rynkami krajów wschodnioazjatyckich i afrykańskich oraz sformułowanie wniosków i rekomendacji pomocnych we wzmacnianiu relacji gospodarczych Polski oraz krajów Azji Wschodniej i Afryki, z zamierzeniem, że staną się one zaczątkiem dalszej dyskusji i krytycznej oceny².

² Przedstawione w niniejszym opracowaniu rekomendacje są wynikiem prowadzonych badań, dotyczących zarówno rynków wschodnioazjatyckich, jak i afrykańskich, w ramach kilku projektów badawczych. Były one przedmiotem dyskusji na konferencjach międzynarodowych i krajowych, w tym przy udziale przedstawicieli Ministerstwa Gospodarki, naukowców z krajów Azji Wschodniej oraz Afryki. Część rekomendacji opublikowano m.in. Nawrot (2011); Nawrot (2012); Nawrot, Rynarzewski (2017); Bakalarska, Nawrot, Masłoń-Oracz (2018).

Przesłanki dla intensyfikacji współpracy Polski z rynkami krajów wschodnioazjatyckich i afrykańskich

Wśród przesłanek dla rozwoju współpracy Polski z rynkami krajów wschodnioazjatyckich i afrykańskich w perspektywie roku 2040 można wyróżnić co najmniej cztery wiążące się ze sobą wymiary:

- geopolityczny i strategiczny,
- gospodarczy,
- demograficzny,
- narodowy.

W wymiarze geopolitycznym i strategicznym warte wyszczególnienia wydają się następujące aspekty:

- (i) pogłębiające się problemy gospodarcze i polityczne Unii Europejskiej (UE), czego egzemplifikacją stał się w czerwcu 2016 r. proces Brexitu, potwierdzają konieczność poszukiwania nowych rynków we współpracy handlowej oraz inwestycyjnej Polski;
- (ii) zasadność ekspansji gospodarczej na rynki pozaeuropejskie wiąże się również z pogarszającą się współpracą z Rosją – największym rynkiem bloku wschodniego, co wynika z zastosowanych wobec Rosji sankcji gospodarczych przez UE oraz wzajemnie wprowadzanych sankcji wobec krajów unijnych przez Rosję;
- (iii) impas w negocjacjach partnerstwa transatlantyckiego pomiędzy UE a Stanami Zjednoczonymi uzasadnia wzmocnienie współpracy euroazjatyckiej, co nabiera znaczenia wraz z ekspansją projektu Nowego Jedwabnego Szlaku oraz coraz większą rolą, jaką odgrywają Chiny i inne kraje rozwijające się w tworzeniu nowego ładu i infrastruktury gospodarki światowej;
- (iv) konieczność dążenia do dywersyfikacji geograficznej obrotów handlu zagranicznego oraz przepływów kapitałowych w celu zapewnienia ich pozytywnego wpływu na poziom zagranicznych przychodów polskiej gospodarki.

W wymiarze gospodarczym należy podkreślić, że zarówno rynki krajów wschodnioazjatyckich, jak i afrykańskich dysponują znacznym potencjałem gospodarczym i możliwościami rozwojowymi³. Są to rynki dynamiczne, o rosnącej konkurencyjności oraz wysokim tempie wzrostu wraz z prognozami jej utrzymania. Badania Center for International Development Uniwersytetu Harvarda wskazują, że wśród krajów o najwyższej przewidywanej dynamice wzrostu gospodarczego do roku 2027 będzie pięć krajów Azji Wschodniej (Mjanma, Wietnam, Chiny, Indonezja, Kambodża) oraz pięć krajów Afryki (Uganda, Egipt, Tanzania, Mali, Mozambik) (CID 2019). Rynki Azji Wschodniej cechują się ponadto najwyższym poziomem kompleksowości oferty eksportowej. Kraje kontynentu

³ Więcej odnośnie do potencjału gospodarczego rynków wschodnioazjatyckich oraz afrykańskich zob. Prandecki, Nawrot, Wawrzyński (2013); Nawrot (2017a); Nawrot (2018).

GDZIE JESTEŚMY, DOKĄD ZMIERZAMY

Afryki zmagają się z kolei z licznymi wyzwaniami rozwojowymi, związanymi z problemami ubóstwa, niskim poziomem rozwoju społecznego, nierównościami rozwojowymi, barierami o charakterze infrastrukturalnym i instytucjonalnym oraz niestabilnością polityczną i gospodarczą. Pomimo tego można je uznać za rynki perspektywiczne dla współpracy gospodarczej Polski, w szczególności ze względu na nowe możliwości handlowe i inwestycyjne, związane z rosnącymi wydatkami publicznymi i konsumpcyjnymi. Coraz wyższe wydatki rządowe krajów afrykańskich wiążą się głównie z koniecznością zapewnienia społeczeństwu podstawowych usług (elektryczności, wody, edukacji, usług medycznych, urządzeń sanitarnych). Należy podkreślić ponadto potrzeby w wymiarze infrastruktury transportowej, telekomunikacyjnej oraz bezpośrednio produkcyjnej oraz zapotrzebowanie rynków afrykańskich na zaawansowane technologie we wszystkich wymiarach działalności gospodarczej.

Istotne znaczenie dla intensyfikacji współpracy Polski z rynkami krajów wschodnioazjatyckich i afrykańskich wiązać należy ponadto z potencjałem demograficznym i jego strukturą. Azja Wschodnia pozostaje najliczniejszym regionem we współczesnej gospodarce światowej, zamieszkiwanym przez ponad 2,2 mld ludzi, z czego około 62% w samych Chinach. Potencjał ludnościowy Chin szacowany jest na 1,39 mld. Azja Północno-Wschodnia liczy niemal 1,6 mld, a Azja Południowo-Wschodnia około 650 mln. 40% ludności Azji Południowo-Wschodniej, a 12% Azji Wschodniej to mieszkańcy Indonezji – czwartego pod względem liczby ludności kraju świata. Należy też zwrócić uwagę na rosnącą liczbę ludności sąsiadujących z Azją Wschodnią Indii, sięgającą 1,35 mld w 2018 r., co wraz z krajami ASEAN oraz pozostałymi gospodarkami Azji Wschodniej przekracza połowę dzisiejszej populacji świata (World Bank 2019). Zaludnienie Afryki wyniosło w 1950 r. 228,8 mln, a w 2050 r. według szacunków Organizacji Narodów Zjednoczonych (ONZ) ma przekroczyć 2,48 mld (UNDESA 2014). Tym samym udział Afryki w światowej populacji ma przekroczyć 25% w połowie stulecia, a do 2100 r. wzrosnąć do 4,39 mld. Wskazuje to na zmianę struktury populacji światowej i oznacza, że pod koniec obecnego stulecia ponad 80% populacji świata będzie zamieszkiwała Azję (43,6%) i Afrykę (39,1%) (Kleer, Nawrot 2018, s. 11).

W kontekście zmian demograficznych istotna jest struktura populacji. W tym względzie ważne są prognozy dotyczące udziału ludności w wieku produkcyjnym oraz klasy średniej. Do 2035 r. udział ludności w wieku produkcyjnym Afryki ma przekroczyć takie same wskaźniki dla Indii czy Chin. Co więcej, według szacunków ONZ w 2030 r. udział Afryki w statystykach ludności w wieku produkcyjnym ma wynieść 18%, a w 2050 r. – 25% (UNDESA 2012). Oznacza to, że zasoby pracy krajów afrykańskich podwoją się pomiędzy 2010 r., a 2050 r. Spowoduje to nie tylko wzrost siły roboczej, ale też wzrost popytu konsumpcyjnego, w tym wynikającego z rosnącej klasy średniej. Należy w tym miejscu zwrócić uwagę na jednoczesną depopulację krajów europejskich i w tym kon-

tekście potrzebę wykorzystania możliwości wynikających z rosnącej liczby osób w wieku produkcyjnym w Afryce.

Przedstawione prognozy niewątpliwie wskazują na duże możliwości krajów afrykańskich, ale budzą też obawy. O ile bowiem stwarza to szanse dla rozwoju gospodarczego, wzrostu popytu konsumpcyjnego oraz generuje potencjalne rynki zbytu dla towarów światowych, o tyle może prowadzić do pogłębiania się ubóstwa, bezrobocia oraz niestabilności kontynentu, a w rezultacie do postępującej migracji ludności wraz z tego konsekwencjami dla społeczności międzynarodowej, w szczególności zaś Europy z racji bliskości geograficznej.

Pod względem demograficznym również rynki wschodnioazjatyckie należy uznać za bardzo atrakcyjne zarówno dla polskich, jak i zagranicznych przedsiębiorców. Wynika to ze stale wzrastającej konsumpcji wewnętrznej, wzrostu popytu, a także umacniającej się klasy średniej, która poprzez zwiększoną konsumpcję dóbr zaznacza swój status materialny. Według szacunków *Brookings Institution* klasa średnia w regionie Azji i Pacyfiku liczyła w 2009 r. 525 mln. Przewiduje się, że do 2020 r. liczba ta zwiększy się do 1,74 mld, a w 2030 r. przekroczy 3,22 mld (UNDP, 2013, s. 14).

Wśród przesłanek dla intensyfikacji współpracy Polski z rynkami krajów wschodnioazjatyckich i afrykańskich istotny wydaje się ponadto wymiar narodowy. Polska powinna wykorzystać możliwości dzielenia się doświadczeniami dotyczącymi procesów transformacji politycznej i gospodarczej, jak również implementowanymi rozwiązaniami w kwestiach społecznych, fiskalnych czy w niwelowaniu nierówności rozwojowych. Ważne jest też uczestnictwo Polski w strukturach Unii Europejskiej oraz w innych międzynarodowych platformach współpracy, takich jak Dialog Azja–Europa (*Asia–Europe Meeting*, ASEM), Azjatycki Bank Inwestycji Infrastrukturalnych (*Asian Infrastructure and Investment Bank*, AIIB), czy programy pomocowe dla krajów rozwijających się. Wreszcie Polska dysponuje znacznym potencjałem gospodarczym, który może wykorzystać na rynkach wschodnioazjatyckich i afrykańskich. Warto podkreślić wzrost konkurencyjności polskiej gospodarki oraz polskich przedsiębiorstw na rynkach zagranicznych. Zmieniła się też percepcja rynków wschodnioazjatyckich i afrykańskich w Polsce, które przestają być postrzegane wyłącznie jako odległe geograficznie i kulturowo kraje rozwijające się, z problemami rozwojowymi, przemysłem wydobywczym i surowcami. Rośnie świadomość, że są to rynki wschodzące, wysoko innowacyjne (w odniesieniu do rynków wschodnioazjatyckich), oraz szybko rozwijające się i dające spore możliwości. Stwarza to szansę rozwoju współpracy w wielu wymiarach, od ekspansji polskiego eksportu dóbr i usług konsumpcyjnych do podjęcia współpracy inwestycyjnej, doradczej, czy w zakresie rozwoju innowacji, współpracy naukowej oraz w zakresie globalnych dóbr publicznych.

Działania na rzecz intensyfikacji współpracy Polski z rynkami krajów wschodnioazjatyckich i afrykańskich

W kontekście działań na rzecz intensyfikacji współpracy Polski z rynkami krajów wschodnioazjatyckich i afrykańskich można wskazać na cztery obszary: współpracę instytucjonalną, informacje o rynkach, promocję oraz instrumenty wsparcia. Dotychczasowe ramy instytucjonalne, organizacyjno-prawne, informacyjne i promocyjne, jak i oferowane instrumenty wsparcia, mające na celu intensyfikację współpracy bilateralnej i multilateralnej, były niewystarczające oraz nie przynosiły oczekiwanych rezultatów. Istotna wydaje się redefinicja działań oraz konsekwentna implementacja przyjętych postanowień, a także stała obecność na rynkach zarówno ze strony instytucji państwowych, regionalnych i lokalnych, jak i sektora prywatnego, akademii, instytucji pozarządowych czy społeczeństwa obywatelskiego.

Współpraca instytucjonalna

- W pierwszej kolejności należy wskazać na zasadność współpracy podmiotów na różnych poziomach decyzyjnych – lokalnym, narodowym, regionalnym oraz globalnym, jak również na potrzebę koordynacji działań celem ich efektywności.
- W kontekście współpracy inwestycyjnej wskazana jest współpraca polskich agencji informacyjnych i inwestycyjnych z agendami rządowymi krajów Azji Wschodniej i Afryki, zajmującymi się promowaniem inwestycji. Głównym celem takiej współpracy powinna być identyfikacja, ocena oraz wybór celów inwestycyjnych najlepszych z punktu widzenia interesu polskiego i efektywności wspólnie podejmowanych działań (pożądanych sektorów gospodarki, wspólnych projektów, konkretnych przedsięwzięć). Właściwym rozwiązaniem byłoby ponadto zawiązanie pomiędzy podmiotami funduszy inwestycyjnych zarządzających portfelem inwestycyjnym; wybór partnerów zarządzających takimi funduszami, cechujących się dobrą znajomością zarówno rynków wschodnioazjatyckich i afrykańskich, jak i rynków europejskich oraz zwiększenie elementów wsparcia dla wzajemnych inwestycji.
- Należy rozważyć zainteresowanie instytucji z rynków wschodnioazjatyckich i afrykańskich wspieraniem internacjonalizacji na rynek polski, w tym w formie inwestycji o charakterze mniejszościowym. W początkowym etapie internacjonalizacji inwestorzy potrzebują polskich partnerów biznesowych, aby lepiej zrozumieć rynek, kulturę, w tym kulturę biznesową, zwiększyć efektywność w procesie rekrutacji, zaufanie oraz efektywność w budowaniu relacji na poziomie rządowym czy samorządowym. Wydaje się to szczególnie istotne na początku ekspansji wschodnioazjatyckiego czy afrykańskiego kapitału. Projekty inwestycyjne o takim charakterze powinny jednocześnie umożli-

liwiać dostęp polskim przedsiębiorcom do rynków – zwiększając w rezultacie polski eksport i inwestycje – dzięki istniejącym sieciom dystrybucji, kontaktom biznesowym, znajomości rynku.

- Specyfika rynków skłania do przedsięwzięć o charakterze joint venture tworzonych we współpracy polskich oraz wschodnioazjatyckich i afrykańskich podmiotów zarówno w Polsce, jak i na wybranych rynkach. Chodzi o wspólne inwestycje i przedsięwzięcia o charakterze logistyczno-dystrybucyjnym. Taka forma działalności pozwoli zniwelować bariery związane z niską znajomością kultury biznesowej zarówno w Azji Wschodniej i Afryce, jak i na polskim rynku.
- Możliwość wzrostu polskiego eksportu można też upatrywać w rezultacie współpracy Polski i innych krajów w kontekście dalszej wspólnej ekspansji na wybrane rynki. Wynika to ze zmiany charakteru gospodarki światowej i handlu międzynarodowego oraz coraz większej fragmentaryzacji procesów produkcyjnych, rosnącego znaczenia sieci produkcyjnych i możliwości włączenia się w globalne łańcuchy wartości. Zasadność takiej formuły współpracy wiąże się też z ekspansją Nowego Jedwabnego Szlaku i działalnością związanych z nim agend, w szczególności Azjatyckiego Banku Inwestycji Infrastrukturalnych.
- Polska w większym stopniu powinna się koncentrować na współpracy z władzami lokalnymi (prowincjami, regionami, miastami). Władze lokalne mogą bardziej efektywnie i w krótszym czasie pomóc w znalezieniu odpowiedniego partnera biznesowego dla polskich przedsiębiorstw i w ten sposób przyczynić się do pokonania jednej z głównych barier internacjonalizacji. Coraz większe znaczenie i liczba miast i megamiast potwierdza zasadność takiego kierunku współpracy.
- Należy rozważyć zwiększenie liczby polskich placówek dyplomatycznych zarówno w Azji Wschodniej, jak i w Afryce, aby wzmocnić obecność podmiotów reprezentujących polskie interesy gospodarcze. Chodzi ponadto o wzmocnienie sekcji ekonomicznych placówek oraz tworzenie celowych agend rządowych o charakterze gospodarczym. Przyczyniłoby się to do lepszej znajomości specyfiki rynków oraz oferowanego wsparcia dla rodzimych przedsiębiorstw na rynkach wschodnioazjatyckich i afrykańskich. Wzrost liczby podmiotów reprezentujących polską rację stanu w Azji Wschodniej i w Afryce wskazywałby również na chęć wzmocnienia relacji Polski z poszczególnymi krajami, co mogłoby ułatwić realizację interesów przez polskie przedsiębiorstwa oraz wpłynąć na intensyfikację wzajemnych powiązań gospodarczych.
- Za celowe należy uznać wykorzystanie wiedzy innych krajów i podmiotów gospodarczych, o większym doświadczeniu w ekspansji międzynarodowej na rynki pozaeuropejskie oraz wykorzystanie instrumentów wspólnej polityki handlowej Unii Europejskiej w tym względzie. Warto nawiązać współpra-

GDZIE JESTEŚMY, DOKĄD ZMIERZAMY

cę z takimi podmiotami, zarówno publicznymi, jak i prywatnymi. Selekcja i wdrożenie wybranych działań mogłyby przyczynić się do poprawy skuteczności ekspansji na rynki wschodnioazjatyckie i afrykańskie polskich podmiotów gospodarczych.

Informacje o rynkach

- Niezbędne będą działania na szczeblach administracji rządowej, mające na celu zbieranie informacji o rynkach zarówno wschodnioazjatyckich, jak i afrykańskich, ich potencjale, możliwościach rozwojowych, zapotrzebowaniu, popycie konsumpcyjnym, uwarunkowaniach instytucjonalnych (m.in. barierach handlowych, systemach podatkowych), warunkach i klimacie do prowadzenia działalności gospodarczej, a także zidentyfikowanie rynków priorytetowych oraz kierunków branżowych dla potencjalnej współpracy.
- Należałoby dokonać dogłębnej analizy potencjału gospodarczego krajów wschodnioazjatyckich i afrykańskich oraz perspektyw i kierunków ich dalszego rozwoju w celu określenia rynków szczególnie perspektywicznych z punktu widzenia interesu narodowego w perspektywie długookresowej.
- Istotne jest poszukiwanie oraz określenie nisz rynkowych, w których oferta polskich podmiotów byłaby konkurencyjna i uwzględniająca zmiany, jakie współcześnie zachodzą na rynkach wschodnioazjatyckich i afrykańskich. Oferowane towary i usługi powinny być w jak największym stopniu dostosowane do specyfiki rynków oraz zmieniających się społeczeństw poszczególnych krajów. W przypadku rynków afrykańskich, chodzi w szczególności o trudne warunki eksploatacyjne, jakość infrastruktury drogowej oraz ograniczenia w dostawach energii elektrycznej. Rynki wschodnioazjatyckie cechują się z kolei dużym zróżnicowaniem – od krajów wysoko innowacyjnych, poprzez rynki wschodzące po kraje słabo rozwinięte. Ważny jest ponadto charakter zwiększającej się klasy średniej, która poszukuje dobrych jakościowo towarów i usług oferowanych przez firmy europejskie, z drugiej zaś do ciągle ograniczonych dochodów społeczeństwa.
- Można wskazać na nisze rynkowe w następujących obszarach: przemysł budowlany, motoryzacyjny (części samochodowe), stoczniowy, lotniczy, spożywczy, elektroniczny, wyroby jubilerskie, urządzenia sanitarne, aparatura medyczna, turystyka, rozwiązania w zakresie urbanizacji, rolnictwo, branża meblowa. Do perspektywicznych obszarów współpracy zaliczyć można ponadto badania i rozwój, bankowość, usługi finansowe oraz biznesowe, transport i logistykę, telekomunikację oraz sektor energetyczny, w tym szczególnie energię odnawialną. W wymiarze inwestycyjnym można z kolei wskazać na dobre rokowania w branżach: budowlanej, spożywczej, farmaceutycznej, hotelarskiej, medycznej i chemicznej. Za perspektywiczne obszary współpracy dla polskich przedsiębiorstw na rynkach afrykańskich można

uznać ponadto rozwój infrastruktury – głównie drogowej, ale też kolejowej, portowej czy lotniskowej, jak również telekomunikacyjnej i bezpośrednio produkcyjnej.

- Współpracy gospodarczej oraz wzmacnianiu wzajemnych relacji biznesowych między Polską a rynkami wschodnioazjatyckimi i afrykańskimi będzie służyło zapewnienie dostępu i upowszechnianie informacji zarówno przedsiębiorcom polskim, jak i wschodnioazjatyckim i afrykańskim. Chodzi o informacje ogólne o rynkach, ale też mające charakter szczegółowy. Uwaga powinna być skupiona nie tylko na rynku narodowym w szerokim znaczeniu, lecz na poszczególnych regionach i miastach, grupach produktów, wybranych gałęziach produkcji i gospodarki. Szansą dla polskich przedsiębiorców jest obecność w mniej popularnych i mniej eksplorowanych przez pozostałe kraje regionach. Istotną barierą we wzajemnej współpracy jest brak rzetelnych informacji na temat rynków, możliwości biznesowych oraz warunków prowadzenia działalności gospodarczej. Cenne źródło informacji mogłaby stanowić baza danych – stworzona we współpracy polskich i zagranicznych instytucji publicznych – zawierająca takie informacje, jak również dane o przedsiębiorstwach polskich współpracujących lub planujących współpracę na rynkach krajów wschodnioazjatyckich i afrykańskich oraz firm wschodnioazjatyckich i afrykańskich, z którymi polskie podmioty mogłyby nawiązać współpracę. Ważnym elementem wsparcia mogą być szkolenia oferowane przez agendy rządowe lub we współpracy z nimi dla polskich przedsiębiorców zarówno tych, którzy podjęli współpracę na poszczególnych rynkach, jak i potencjalnych eksporterów, importerów oraz inwestorów. Promocja i wsparcie ze strony administracji rządowej powinny objąć ponadto system edukacji na poziomie akademickim, w tym wymianę studentów pomiędzy Polską a krajami wschodnioazjatyckimi i afrykańskimi; promocję kierunków studiów czy studiów podyplomowych szerzących informacje o rynkach wschodzących i promujące współpracę gospodarczą. Proces wzajemnego poznawania powinien być rozpoczęty już na etapie wymiany studentów między krajami, czyli kształtowania przyszłych partnerów pod kątem współpracy gospodarczej czy politycznej. Ma to szczególne znaczenie dla sukcesu we współpracy z partnerami z Azji Wschodniej i Afryki, dla których długotrwałe, wzajemne relacje są podstawą współpracy.
- Konieczne są skuteczne działania informacyjne polskiej administracji rządowej odnośnie do istniejących i planowanych instrumentów wsparcia eksportu na rynki pozaeuropejskie oraz możliwości ekspansji inwestycyjnej. Stosunkowo niski jest poziom wykorzystania oferowanych instrumentów przez przedsiębiorstwa współpracujące z podmiotami z Azji Wschodniej i Afryki. Zatem pożądane byłoby dotarcie do przedsiębiorstw planujących ekspansję na wybrane rynki z informacją o oferowanych przez państwo instrumentach wsparcia. Również sami przedsiębiorcy powinni zwracać się do stosownych instytucji państwa o pomoc w uzyskaniu informacji o rynkach, oferowa-

GDZIE JESTEŚMY, DOKĄD ZMIERZAMY

wanych instrumentach wsparcia oraz w znalezieniu wiarygodnego partnera biznesowego.

- Szansą dla polskich przedsiębiorców jest szeroko rozumiana współpraca w zakresie innowacyjności. Szczególnie perspektywiczna wydaje się współpraca w zakresie tworzenia innowacyjnych technologii. Polska powinna dążyć do stworzenia form kooperacji opierającej się na innowacyjności. Chodzi tu zarówno o wymiar administracji państwowej, sektora prywatnego i akademii. Może przyjąć ona formę współpracy w dziedzinie badań i rozwoju, czy współpracy klastrów wysokotechnologicznych. Polska cechuje się dużym potencjałem w tej właśnie dziedzinie, a szczególnie rynki wschodnioazjatyckie kładą duży nacisk na rozwój nowych technologii.

Promocja

- Niezbędne będą zinstytucjonalizowane działania promocyjne na wybranych – priorytetowych – rynkach wschodnioazjatyckich i afrykańskich oraz dostosowana do ich specyfiki kampania informacyjna. Chodzi tu o promocję oraz długookresowe wypracowanie postrzegania zarówno Polski jako kraju, jak i produktów i usług oferowanych przez polskie podmioty. Ważne rozważenia są działania z zakresu brandingu narodowego, zmierzające do stworzenia właściwego wizerunku polskiej marki. Ważne jest, aby polskie wyroby były utożsamiane z nowoczesnością, solidnością i wysoką jakością wykonania, a jednocześnie przystępną ceną, co ułatwi ich promocję i ma szansę przełożyć się na dobre wyniki sprzedaży.

Instrumenty wsparcia

- Skuteczne stymulowanie ekspansji gospodarczej będzie wymagać dalszego rozwoju takich instrumentów wsparcia dla handlu i inwestycji, jak poręczenia rządowe, kredyty eksportowe czy międzybankowe fundusze inwestycyjne, jak również implementacja nowych instrumentów. Innym ważnym elementem wsparcia ze strony państwa może być sprzyjanie w zakładaniu izb przemysłowo-handlowych zarówno w Polsce, jak i w krajach wschodnioazjatyckich i afrykańskich oraz we wzroście przedstawicielstwa polskich przedsiębiorców i agend rządowych w już istniejących instytucjach, jak izby przemysłowo-handlowe Unii Europejskiej wraz z jej jednostkami zamiejscowymi. Niezbędne jest ponadto zwiększenie przedstawicielstwa i aktywności Polski w forach, komisjach i grupach roboczych Unii Europejskiej. Ważne będzie tworzenie i wsparcie istniejących firm konsultingowych, doradztwa, grup kapitałowych oraz współpraca z już działającymi.

Bariery we współpracy Polski z rynkami krajów wschodnioazjatyckich i afrykańskich

W kontekście intensyfikacji współpracy Polski z rynkami krajów wschodnioazjatyckich i afrykańskich zasadnym wydaje się zasygnalizować istniejące bariery we współpracy celem ich minimalizacji. Wyniki badań wskazują, że do największych barier we współpracy firm wschodnioazjatyckich i afrykańskich na polskim rynku należą trudności w znalezieniu odpowiedniego partnera, odległość geograficzna i związane z tym koszty oraz brak znajomości polskiej bądź europejskiej kultury biznesowej (PISM 2013; Nawrot 2017b). Jednocześnie duże są trudności w pozyskaniu informacji i wiedzy na temat polskiego rynku, co również potwierdziły badania (ibidem). Wiedza polskich przedsiębiorców o warunkach prowadzenia działań biznesowych na rynkach wschodnioazjatyckich i afrykańskich jest również relatywnie niewielka. Wynika to przede wszystkim z faktu ograniczonej aktywności polskich podmiotów na tych rynkach. Przedsiębiorcy polscy, w niewielkim stopniu znający realia rynków wschodnioazjatyckich i afrykańskich, niejednokrotnie w swoich ocenach kierują się stereotypami. Można zatem wskazać, że podstawowym zadaniem stojącym przed stroną polską jest zapewnienie kompletnych i rzetelnych informacji o rynkach. Przedsiębiorcy zagraniczni dużym zaufaniem darzą polski rynek, a najmniejsze znaczenie wśród potencjalnych barier miała nieufność w stosunku do polskich partnerów. Również członkostwo Polski w Unii Europejskiej nie jest postrzegane jako bariera we współpracy, ale przesłanka do jej podejmowania. Najczęściej wykorzystywanym źródłem informacji o polskim rynku pozostaje Internet. Istotne znaczenie mają ponadto izby przemysłowo-handlowe oraz prasa i telewizja. Najmniejszą wagę przypisuje się źródłom naukowym – publikacjom, sprawozdaniom i artykułom oraz prasie fachowej. Przedsiębiorcy podkreślają też znaczenie polskich placówek dyplomatycznych w propagowaniu informacji o możliwościach biznesowych. Brak adekwatnych informacji z pewnością utrudnia znalezienie partnera oraz obiektywne rozpoznanie możliwości biznesowych, stąd istotne są działania mające na celu zwiększenie informacji o rynkach i istniejących możliwościach.

Ograniczone relacje biznesowe wynikają ponadto z mniejszego ryzyka gospodarczego w handlu z krajami europejskimi ze względu na mniejsze zróżnicowanie gospodarcze krajów europejskich, bliskość geograficzną, mniej zróżnicowane preferencje konsumentów. Do barier polskich przedsiębiorstw należy też brak wielkiego kapitału niezbędnego w przypadku ekspansji na duże rynki, jak przykładowo chiński, jak również brak odpowiedniej wiedzy i innowacyjności. Dużym wyzwaniem w budowaniu wzajemnych relacji pozostaje zróżnicowanie kulturowe zarówno rynków wschodnioazjatyckich, jak i afrykańskich. Dodatkowym utrudnieniem jest wewnętrzne zróżnicowanie kulturowe poszczególnych krajów. Znajomość specyfiki kulturowej oraz wykazywanie wrażliwości w tym

GDZIE JESTEŚMY, DOKĄD ZMIERZAMY

zakresie może być uznana za jeden z kluczowych elementów wpływających na powodzenie działań na rynkach zagranicznych.

Uwagi końcowe

We wszystkich wskazanych obszarach działań na rzecz intensyfikacji współpracy Polski z rynkami krajów wschodnioazjatyckich i afrykańskich niezbędne będzie aktywne i efektywne zaangażowanie odpowiednich instytucji i organów państwa na poziomie lokalnym, samorządowym i narodowym. Podejmowane działania powinny mieć charakter skoordynowany, zarówno ze strony resortów i agend rządowych, jak i w zakresie przedmiotowym. Kluczowe znaczenie należy przypisywać wypracowaniu długookresowej strategii wobec regionów Azji Wschodniej i Afryki wraz z dokładnym rozeznaniem rynków priorytetowych, określeniem ich potrzeb w kontekście zapotrzebowania gospodarek, popytu konsumpcyjnego oraz określeniem możliwości strony polskiej, w tym kierunków polskiej oferty eksportowej i inwestycyjnej oraz elementów jej wsparcia dla podmiotów rokujących największe szanse na współpracę. Wykorzystanie istniejących szans oraz niwelowanie asymetrii we wzajemnych relacjach będzie wymagało konkretnych projektów i efektywnych działań, co nie będzie możliwe bez aktywnego wsparcia instytucji państwa.

Adnotacja

Artykuł powstał w ramach projektu „Azja Wschodnia we współpracy regionalnej i globalnej”, sfinansowanego ze środków Narodowego Centrum Nauki przyznanych na podstawie decyzji nr DEC-2013/09/B/HS4/01147.

Bibliografia

- Bakalarska M., Nawrot K.A., Masłoń-Oracz A. (2018), *Przewodnik po rynkach afrykańskich*, Program Handlu Zagranicznego, BGŻ BNP Paribas, Warszawa.
- CID (2019), Center for International Development, Kennedy School of Government, Harvard University, www.cid.hks.harvard.edu
- Kleer J., Nawrot K.A. (2018), *The Rise of Megacities – An Empirical Overview of the Demographic Changes in the World Economy and an Introduction to an Integral Theory of Megacities*, w: *The Rise of Megacities. Challenges, Opportunities and Unique Characteristics*, red. J. Kleer, K.A. Nawrot, World Scientific, London.
- Lizak W. (2010), *Polityka Polski wobec państw afrykańskich*, w: *Polityka zagraniczna Polski po wstąpieniu do NATO i do Unii Europejskiej*, red. S. Bieleń, Difin, Warszawa.

- Nawrot K.A. (2005), *Współpraca gospodarcza Polski z krajami ASEAN w okresie transformacji – wybrane zagadnienia*, w: *Funkcjonowanie gospodarki rynkowej w Polsce: aspekty makro- i mikroekonomiczne*, red. W. Jarmołowicz, „Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Poznaniu”, Nr 65, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań.
- Nawrot K.A. (2011), *Polska wobec przemian na rynkach wschodnioazjatyckich*, w: *Wizja przyszłości Polski: studia i analizy*, t. 2: *Gospodarka i środowisko*, red. J. Kleer, A.P. Wierzbicki, Z. Strzelecki, L. Kuźnicki, Polska Akademia Nauk, Komitet Prognoz „Polska 2000 Plus”, Warszawa.
- Nawrot K.A. (2012), *Kierunki inwestycyjne Chin. Jakich inwestycji chińskich może oczekiwać Polska*, Polska Agencja Informacji i Inwestycji Zagranicznych, Warszawa.
- Nawrot K.A. (2017a), *Ewolucja miejsca Afryki we współczesnej gospodarce światowej*, w: T. Rynarzewski, K.A. Nawrot, K. Zajączkowski, E. Cieślík (2017), *Potencjał gospodarczy i możliwości rozwojowe Afryki. Polska perspektywa*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa.
- Nawrot K.A. (2017b), *Działalność firm afrykańskich w Polsce – analiza wyników badań empirycznych*, w: T. Rynarzewski, K.A. Nawrot, K. Zajączkowski, E. Cieślík (2017), *Potencjał gospodarczy i możliwości rozwojowe Afryki. Polska perspektywa*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa.
- Nawrot K.A. (2018), *Afryka w warunkach przesilen cywilizacyjnych*, w: *Państwo w warunkach przesilen cywilizacyjnych*, red. J. Kleer, E. Mączyńska, Komitet Prognoz „Polska 2000 Plus”, Warszawa.
- Nawrot K.A., Rynarzewski T. (2017), *Rekomendacje dla kierunków polityki gospodarczej Polski oraz strategii polskich przedsiębiorstw w stymulowaniu ekspansji na rynki krajów afrykańskich*, w: T. Rynarzewski, K.A. Nawrot, K. Zajączkowski, E. Cieślík (2017), *Potencjał gospodarczy i możliwości rozwojowe Afryki. Polska perspektywa*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa.
- PISM (2013), *Polska-Chiny: Ocena współpracy gospodarczej polskich przedsiębiorstw z Chinami*, Raport PISM i KPMG, wrzesień 2013.
- Prandecki K., Nawrot K.A., Wawrzyński M. (2013), *Nowe centrum i nowe peryferia połowy XXI wieku*, „Przyszłość, Świat–Europa–Polska/Future: World, Europe, Poland”, Biuletyn Komitetu Prognoz „Polska 2000 Plus” przy Prezydium Polskiej Akademii Nauk, Nr 2(28)2013.
- UNDESA (2012), United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, *World Population Prospects: The 2012 Revision*, New York.
- UNDESA (2014). United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, *World Urbanization Prospects: The 2014 Revision*, CD-ROM Edition, New York.
- UNDP (2013), *Human Development Report 2013: The Rise of the South. Human Progress in a Diverse World*, United Nations Development Programme, Oxford University Press, New York.
- World Bank (2018), World Bank Database.